

УДК 339.543
JEL Classification D 810, H 220

Кривіцький В.Б.,
здобувач,
Тернопільський національний економічний університет

МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Kryvitskyi V.B.,
candidate for a degree,
Ternopil National Economic University

MINIMIZING RISKS IN THE CONTEXT OF PROVIDING UKRAINE'S CUSTOMS SECURITY

Постановка проблеми. Націлення України на європейські стандарти в сфері митно-тарифного регулювання, реалізація стратегії забезпечення економічної безпеки держави спонукають до моніторингу ризиків у митній справі. Значні прояви контрабанди, з одного боку, і порушення митних правил під час оформлення товарів у митному відношенні, з іншого, націлюють до розробки ефективного регуляторного механізму, який зміг би забезпечити економічну безпеку. Фіскальні втрати державного бюджету внаслідок недоотриманих вагомих сум митних платежів мають звернути на себе увагу і, нарешті, знизити до мінімуму ризики можливих порушень митних правил. Поряд з цим, важливо ефективно використовувати митний інструментарій в мінімізації загроз економічній безпеці України з урахуванням сучасних аспектів міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної безпеки приділяється значна та систематична увага дослідників. Певна кількість робіт присвячена розробці загальної теорії економічної безпеки та її складовим: зовнішньоекономічній, інвестиційній, фінансовій, продовольчій, інформаційній та ін. Питання митної безпеки, теоретико-організаційні основи механізму її забезпечення, методика розрахунку показників, які допомагають охарактеризувати стан митної безпеки, вивчали вітчизняні фахівці в галузі митної справи І. Бережнюк, В. Булана, А. Войцещук, М. Губа, Т. Єдинак, Я. Жаліло, В. Настюк, А. Мазур, П. Пашко, П. Пісной, Д. Приймаченко, А. Стельмащук та інші вчені.

Поряд з цим слід зазначити, що деякі проблемні аспекти митної безпеки потребують подальшого вивчення. Насамперед, це стосується необхідності подальшої розробки показників стану митної безпеки, інституціонального механізму ефективного протистояння внутрішнім загрозам та відповідних інструментів забезпечення митної безпеки, зокрема на базі методик управління митними ризиками та здійснення митного пост-аудиту.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження актуальних аспектів митної безпеки України та моніторинг способів мінімізації митних ризиків та загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим фактором забезпечення дотримання легальних правил і процедур зовнішньоекономічної діяльності є розвиток інституційних засад здійснення митного контролю. В сучасних умовах стан митного контролю не забезпечує захист економічних інтересів держави, усунення порушень митного і податкового законодавства.

Потреби в безпеці пов'язані з прагненням і бажанням держави досягти стабільного й безпечного стану та містять у собі потреби в захисті від економічних, екологічних, технологічних, соціально-економічних та інших небезпек з боку навколишнього середовища й упевненість у тому, що пріоритетні потреби держави та людини будуть задовольнятися [1, с. 77].

Отже, метою безпеки є комплексний і системний вплив на потенційні й реальні загрози, досягнення стабільного функціонування в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження і виявлення та нейтралізації ризик-факторів, які безпосередньо впливають як на саму діяльність, так і на її специфіку.

На думку Я. Жаліло, економічна безпека – це «складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [2, с. 143].

О. Скорук називає економічною безпекою стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і

зовнішніх загроз, з'являються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [3, с. 40].

На нашу думку, економічну безпеку доцільно розглядати як багатоаспектну категорію: стійкість та стабільність; протидія внутрішнім та зовнішнім загрозам; економічна самостійність; пріоритетність національних інтересів; ефективність соціально-економічної політики тощо. Економічна безпека – це прогресуючий стан розвитку національної економіки, для забезпечення якого формується імунітет щодо негативного впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників внутрішнього і зовнішнього характеру, а також створюються необхідні умови для інноваційного розвитку держави. Вважаємо, що об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і економічну безпеку.

М. Губа розглядаючи місце митної безпеки в системі економічної безпеки констатує, що, з одного боку, вона є складовою фінансової безпеки держави, і в тому числі податкової, а з іншого – зовнішньоекономічної (рис. 1) [4, с. 21].

Рис. 1. Місце митної безпеки держави в системі елементів її формування

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Розглядаючи фінансову безпеку як першу складову та її вплив на забезпечення митної безпеки, підкреслимо, що під час стягнення митних платежів і перевірки під час митного оформлення товаросупровідних документів фінансового характеру відбуваються фінансові відносини в митній сфері в контексті реалізації державою фіскальної функції шляхом наповнення державного бюджету. Такі митні платежі, як податок на додану вартість з ввезених в Україну товарів, акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів і мито входять до податкової системи України, основною законодавчою базою їх справляння та адміністрування є Податковий та Митний кодекси.

Друга складова, що впливає на забезпечення митної безпеки, тісно пов'язана із фінансовою безпекою, – це митне оподаткування (митна вартість). Митне оподаткування – це частина загальнодержавної системи оподаткування, невід'ємна складова зовнішньоторговельної, фіскальної та регуляторної політики будь-якої країни світу. Зміст вказаної категорії становить митно-тарифні відносини, які виникають на етапі митного оформлення між митними декларантами – суб'єктами ЗЕД і державою і стосуються питань щодо справляння митних платежів з товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон.

У площині митної діяльності загроза недотримання вимог митних правил свого часу дістала назву «ризик вчинення митного правопорушення» [5, с. 90]. У Міжнародній конвенції щодо гармонізації та спрощення митних процедур, підписаній в м. Кіото у 1973 р. [6] передбачено два засоби нейтралізації такого ризику:

- 1) аналіз та управління ризиком;
- 2) метод пост-аудиту.

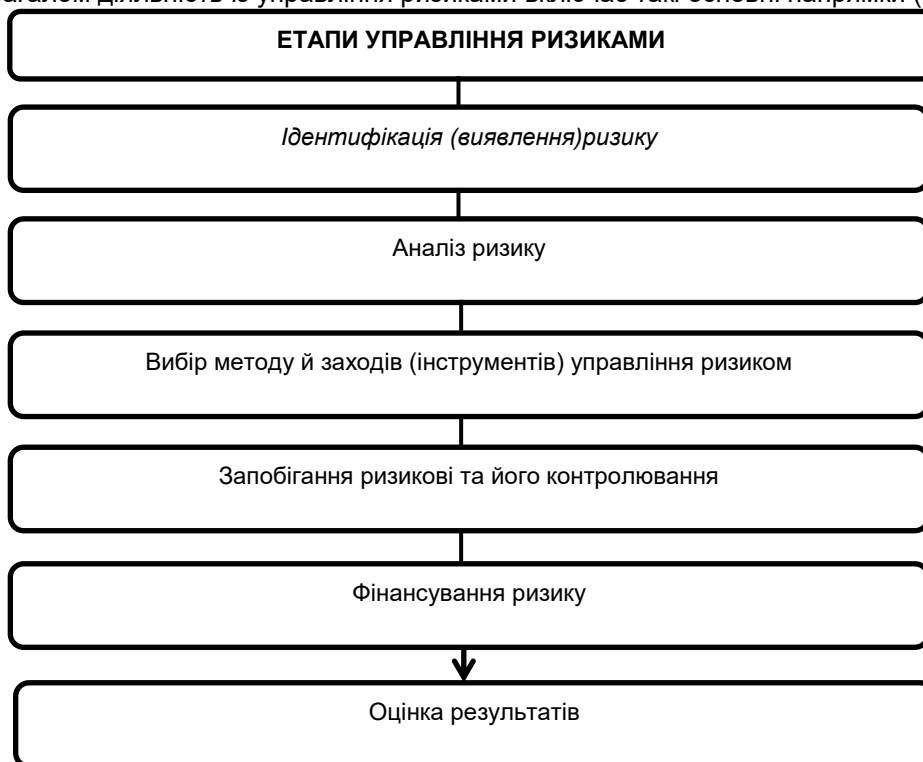
Якщо сприйняття останнього загалом відповідає усталеному міжнародному стандарту, то категорія аналізу ризиків у митній діяльності вимагає (а) суттєвого уточнення змісту з метою впровадження у вітчизняну практику адекватного інструменту оптимізації митного контролю, (б) розгляду в контексті послідовно-логічного процесу функціональної переорієнтації митної служби на попереджувальну, інформаційно-аналітичну роботу.

У митній сфері поняття ризику використовувалося, по-перше, на позначення окремої групи товарів, що найчастіше декларуються не своїм найменуванням з метою ухилення від сплати митних податків і зборів, по-друге, з позиції окремих критеріїв (вид транспортного сполучення, висока ліквідність тощо) вдосконалення процесу організації митного контролю.

У митній справі найпоширеніше визначення, надане Всесвітньою митною організацією, де ризик визначається як потенційна можливість недотримання митного законодавства («the potential for non-compliance with Customs laws») [7]. Таке визначення по суті збігається з підходом щодо загального визначення ризику як можливості недосягнення поставлених цілей управління, адже одне з основних завдань митних органів, у тому числі в Україні, – це контроль за дотриманням законодавства з питань митної справи, забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи.

На думку А. Войцещука, практика запровадження системи аналізу ризиків в митній справі дає підстави стверджувати про безперервність процесу збору та опрацювання інформації, адже він включає такі етапи як прогнозування, виявлення, попередження і припинення випадків, коли вчиняється порушення митних правил або інші дії, що суперечать митному законодавству країни. Управління ризиками є складним процесом уже виходячи з того, що ризик – це невід’ємна складова будь-яких економічних процесів, тим більше за умови невизначеності та нестабільності зростає ймовірність його посилення [8, с. 18].

Загалом діяльність із управління ризиками включає такі основні напрямки (рис. 2).

Рис. 2. Послідовність дій щодо управління ризиками в митній сфері

Джерело: розроблено автором на основі [8; 9]

В той же час, В. Булана акцентує увагу на тому, що кожній митній адміністрації слід виробити свою політику з управління ризиками, яка, зокрема, має включати зв'язок організаційних цілей і завдань з ризиком, зв'язок управління ризиками з процесами планування, прийнятні рівень і характер ризиків, організаційну структуру з управління ризиками та ін. Успішне застосування системи управління ризиками пов'язане також з одночасним застосуванням ряду інших важливих методів та інструментів, наявних в арсеналі митних служб. Світова практика вказує, зокрема, на застосування методів митного пост-аудиту [9, с. 163].

Відповідно до Кіотської конвенції, митний пост-аудит – це форма митного контролю, яку здійснюють митні органи для перевірки правильності та достовірності даних, зазначених у митних деклараціях, через вивчення бухгалтерських документів, рахунків, систем управління бізнесом після завершення митного оформлення [6].

З метою повнішого відображення сутності терміну «митний пост-аудит», доцільно розглянути тлумачення цієї форми митного контролю в законодавстві розвинених країн світу (табл. 1) [10, с. 79].

Таблиця 1

Митний пост-аудит в законодавстві деяких країн світу

Країна	Визначення поняття
Франція	– це форма митного контролю, спрямована на прискорення митного оформлення вантажів під час перетину митного кордону; збільшення ймовірності виявлення порушень митних правил або контрабанди під час подальшого контролю.
Німеччина	– це додаткова перевірка у сфері митного законодавства, яка здійснюється у формі митного аудиту, аудиту преференцій (перевірка преференцій при експорті товарів на основі міжнародних договорів чи законодавства Європейського співтовариства); зовнішнього аудиту та перевірки у сфері управління повітряними рухом.
Канада	– це механізм митного контролю, який має стратегічне значення в тандемі зі строгим підходом до управління ризиками та включає в себе широкий спектр перевірочних заходів, але основна увага фокусується на тарифній класифікації, тарифному режимі, походженні товару, та правильності визначення митної вартості.
Китай	– це перевірка і аудит з боку митниці бухгалтерських книг, виписок з рахунка, форм митних декларацій та інших відповідних даних і пов'язаних з ними імпортерських та експортерських товарів протягом 3 років після пропуску імпортерських та експортерських товарів або протягом періоду митного супроводження та контролю за товарами, що зберігаються на митних складах, товарами, імпортованими в режимі скорочення або звільнення від мита з метою перевірки достовірності й законності імпортерської та експортерської діяльності особи, яка проходить аудит.
Японія	Основна мета митного пост-аудиту є перевірка правильності й законності ввезених або вивезених товарів. Митний контроль на основі методів аудиту може бути реалізовано відносно тих суб'єктів ЗЕД, які сплатили митні платежі на суму 1 млн єн і більше. Це так звані «контрольовані імпортери». Загальна кількість таких учасників ЗЕД становить близько 40 тисяч компаній.

Джерело: побудовано автором на основі [10; 11]

Згідно з думкою Т. Єдинака, термін митний пост-аудит є однією з дієвих форм митного контролю, оскільки він дозволяє застосувати різні аналітичні процедури, поєднувати різні форми митного контролю, які дають можливість більш ефективно виконувати поставлені перед митними органами завдання, проте цей інструмент митного контролю буде насправді дієвим та ефективним лише в тому разі, коли його розуміння відповідатиме його сутності, а його призначення повністю відкладатиметься в загальнонаукову концепцію митного контролю [11, с. 93].

Методи організації проведення митного пост-аудиту можна диверсифікувати наступним чином (рис. 3) [12, с. 65].

Рис. 3. Методи організації проведення митного пост-аудиту в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Слід також зазначити, що на завершальному етапі митного аудиту підсумовуються результати всіх виконаних аудиторських процедур шляхом зіставлення отриманої від підприємства інформації із зібраними митним аудитом даними. Даний етап характеризується застосуванням таких підсумкових процедур як: підтвердження та складання акта (довідки) документальної перевірки.

Низький рівень інформаційної взаємодії між підрозділами органів ДФС та іншими суб'єктами, що приймають участь у митному контролі негативно впливає на ефективність (економність та результативність) митного пост-аудиту. З метою вирішення цієї проблеми необхідним є формування системи інформаційного забезпечення таких суб'єктів, яка б відповідала вимогам комплексності (повноти), своєчасності та достовірності необхідних відомостей.

Поряд з цим, варто акцентувати увагу на тому, що конкретні завдання митного контролю, спрямовані на досягнення його основної мети, полягають в наступному: виявлення за допомогою різних форм контролю відповідності проведених митних операцій і дій митному законодавству; дотримання фізичними й юридичними особами встановлених митних процедур і правил при переміщенні товарів і предметів через митний кордон; захист економічних інтересів України; запобігання розповсюдженню зброї, наркотиків; захист екологічної безпеки.

В цілому, механізм забезпечення митної безпеки покликаний мінімізувати негативний вплив зовнішніх та внутрішніх загроз шляхом налагодження ефективної взаємодії між суб'єктами забезпечення безпеки, зокрема й митними органами, а також передбачати дотримання всіма суб'єктами законодавства.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, залежно від ризиків та загроз митній безпеці конкретної країни чи союзу держав формується система її забезпечення, що включає в себе, у першу чергу, адміністративну підпорядкованість суб'єктів забезпечення митної безпеки, їх мету та правовий статус. Модель системи забезпечення митної безпеки України слід формувати, враховуючи міжнародний досвід провідних країн світу. Водночас, при запозиченні цього досвіду під час реформування правоохоронних та митних органів України необхідно виходити з національних інтересів, тобто чітко усвідомлювати сучасні зовнішні ризики та загрози митній безпеці України. Наступний чинник, який має бути врахований при побудові моделі системи забезпечення митної безпеки, можна умовно назвати організаційним, зважаючи на необхідність прогнозування найбільш дієвої, результативної організаційної побудови суб'єктів забезпечення, включно із взаємозв'язками між ними, зміст і характер яких формуватиметься, виходячи із перспективного для України світового досвіду та особливостей функціонування системи забезпечення митної безпеки в Україні.

Література

1. Пашко П. В., Пісної П. Я. Митна політика та митна безпеки України. *Фінанси України*. 2006. № 1. С. 74–85.
2. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ: Сатсанга, 2001. 224 с.
3. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (3). С. 39-42.
4. Губа М. О. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 19-23.
5. Мазур А. В. Економічна безпека держави: погляд крізь призму митного контролю. *Lex Portus*. 2016. № 2. С. 87-100.
6. Про спрощення і гармонізацію митних процедур: Міжнародна конвенція від 18.05.1973 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 28.09.18).
7. Risk Management guide. World Customs Organization, 2003. URL: http://wcoomdpublishings.org/downloadable/download/sample/sample_id/8 (дата звернення: 28.09.18).
8. Войцещук А.Д. Інституційні зміни управління митними ризиками в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 3. С. 15-21.
9. Булана В. В. Управління ризиками в митній справі: сучасне бачення. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Державне управління*. 2012. № 1. С. 160–169.
10. Формування системи митного аудиту в Україні : монографія; за заг. ред. О.М. Вакульчик. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2014. 208 с.
11. Єдинак Т.С. Класифікація методів пост-митного аудиту. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка*. 2009. № 1. С. 88-93
12. Костенко А.О. Митний пост-аудит в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Економіка та держава*. 2016. № 7. С. 94-98.

References

1. Pashko, P.V. (2006), "Customs Policy and Customs Security of Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp. 74–85.
2. Zhalilo, Ya.A. (2001), *Stratehiiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spilnoty* [Strategy of National Security of Ukraine in the Context of the Experience of the World Community], Satsanha, Kyiv, Ukraine, 224 p.
3. Skoruk, O.V. (2016), "Economic security of the state: the essence, constituent elements and problems of provision", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, no. 6(3), pp. 39-42.
4. Huba, M.O. (2014), "Place of customs security of the state among the main components of its provision", *Biznes Inform*, no. 11, pp. 19-23.
5. Mazur, A.V. (2016), "Economic security of the state: a view through the prism of customs control", *Lex Portus*, no. 2, pp. 87-100.
6. On simplification and harmonization of customs procedures: International Convention, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (access date September 28, 2018).
7. Risk Management guide (2003) [World Customs Organization], available at: http://wcoomdpublishings.org/downloadable/download/sample/sample_id/8 (access date September 28, 2018).
8. Voitseshchuk, A.D. (2016), "Institutional Changes in Customs Risks Management in Ukraine", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 3, pp. 15-21.
9. Bulana, V.V. (2012), "Risk Management in the Customs: A Modern Vision", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia: Derzhavne upravlinnia*, no. 1, pp. 160–169.
10. Vakulchuk, O.M. (2014), *Formuvannia systemy mytneho audytu v Ukraini* [Formation of the customs audit system in Ukraine], PP Melnyk A.A., Khmelnytskyi, Ukraine, 208 p.
11. Yedynak, T.S. (2009), "Classification of methods of post-mortem audit", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Ekonomika*, no. 1, pp. 88-93.
12. Kostenko, A.O. (2016), "Customs Strut in Ukraine: Current State and Ways of Improvement", *Ekonomika ta derzhava*, no. 7, pp. 94-98.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор, ректор Тернопільського національного економічного університету А.І. Крисоватий